

Жоба туралы қысқаша ақпарат

Жоба аты	AP26105127 «Қазіргі қала тіліндегі белсенді үдерістер: эколлингвистикалық мүмкіндіктерді жүзеге асыру»
Жоба өзектілігі	Қазіргі қоғамдағы тілдің әлеуметтік қызметтерін зерттейтін әлеуметтік лингвистика бойынша көптеген жұмыстар жазылды, бірақ абстрактілі типологиялық схемалар мен модельдерге негізделген таза теориялық еңбектер тілді тек басқа қажеттіліктер үшін материал ретінде ұсынылып келеді. Ал тілдің ауызша және жазбаша практикалық қырларын әлемнің әр жерінен қоныс аударған көп адам шоғырланған қаладан байқауға болады. Қаланың «тілдік өмірін» білмей, әдеби тілдің белгілі бір ерекшеліктерінің пайда болуы мен стилистикалық таралуындағы белсенді үдерістерді түсіну қиын. Қаланың сөзін білмей, әр әлеуметтік топтың қазіргі тілдің, қазіргі мәдениеттің дамуына және солар арқылы-жалпы әлеуметтік институттардың жиынтығына қосқан үлесін бағалау мүмкін емес. Осыған сәйкес Қазақстандағы ірі қалаларға саяси, қоғамдық, әлеуметтік, мәдени, материалдық факторлардың себебінен көшіп келген адамдар тіліндегі фонетикалық ерекшеліктердің қала тіліне әсері, қоғамдағы әр түрлі саладағы лексиканың трансформациялануы, диалектілердің әдеби тілге сіңісуі, олардың күннен-күнге артуы, қала тілінің өмір сүруінің тілдік экологиялық жағдайларына статистикалық талдау жүргізу жобаның өзектілігі болып табылады. Қала тілінің тіл экологиясы бір жағынан тілдің дамуы мен қолданылуына теріс әсер ететін факторларды зерттеумен байланысты лингвистикалық теория мен практиканың бір саласы болса, ал екінші жағынан, тілді байыту және сөйлеу қарым-қатынасы тәжірибесін жетілдіру жолдары мен құралдарын іздеумен байланысты. Сондықтан да жоба қала тіліндегі тілдік белсенді үдерістердің эколлингвистикалық мүмкіндіктерін жүзеге асыруды көздейді.
Жоба мақсаты	Жобаның мақсаты – қазіргі қала тіліндегі даму динамикасындағы тілдік белсенді үдерістерді анықтауда эколлингвистикалық тәсілді қолдану мүмкіндіктерін зерттеу.
Жоба міндеттері	- ХХІ ғасырдағы ақпараттық ағынның әсерінен тілде болып жатқан белсенді және инновациялық өзгерістерге зерттеу жүргізу; - Қазақстанның ірі қалаларына көшіп келіп жатқан адамдар тілінің қала тіліндегі өзгерістерге әсерін анықтау; - қала тілінде болып жатқан ауызша тіл аумағындағы тілдік интонацияның, дыбыстардың айтылу ерекшеліктеріне әсерін, сөздік қорға қосылып жатқан үдерістерді саралау; - жергілікті диалект сөздердің қала тіліне сіңісу нәтижесінде орын алған өзгерістердің практикалық көрінісін қарастыру, тілде қалыптасқан әдеби норманың сөзжасамдағы белсенді процестер негізінде урбанизацияға байланысты өзгеріп жатқаны туралы ақпараттарды анықтау; - қала тіліндегі белсенді үдерістер: лексика, фразеология, морфология, синтаксис және сөзжасам саласы бойынша лингвостилистикалық және лингвопрагматикалық аспектіде анықтау, лексика-семантикалық деңгейде орын алып жатқан мәдени апроприация рефлекстерінің функциясы талдау, «тілдік ойын» тұрғысынан зерттеу, сөзжасам саласындағы бастапқы тіл

	бірлігінің лексикалық мағынасының жаңаруы жолында болып жатқан неодеривация және апроприация өзгерістерінің нақты нәтижелері эколлингвистикалық тәсілдер бойынша зерттеу; - қала тілін байыту және сөйлеу қарым-қатынасы тәжірибесін жетілдіру жолдары мен құралдарын пайдалану жолдарын көрсету.
Күтілетін және қол жеткізілген нәтижелер	Күтілетін нәтижелер: Web of Science базасында импакт-фактор квартилі 1 (бірінші) және (немесе) 2 (екінші) кіретін, Social Science Citation Index-те индекстелетін және (немесе) CiteScore бойынша Scopus базасында 50-ден (елу) кем емес процентиі бар рецензияланатын ғылыми басылымдарда кемінде 2 (екі) мақала және (немесе) шолу. ҒЖБССҚК ұсынған рецензияланатын шетелдік немесе отандық басылымда кемінде 4 (төрт) мақала немесе шолу. Қала тіліндегі тілдік белсенді үдерістердің эколлингвистикалық жағдайын анықтауда қол жеткізген зерттеу нәтижелері жинақталған дескрипторлы ақпараттық іздестіру қарым-қатынасын бейнелеп көрсетіп және мағынасы мен мазмұнына қарай сөзді іздестіретін «Қазақ жыл сөзі» онлайн-тезаурусы жасалады. Қол жеткізілген нәтижелер: 1) CiteScore бойынша Scopus базасында 50-ден (елу) кем емес процентиі бар рецензияланатын ғылыми басылымдарда кемінде 1 (бір) мақала жарияланды. 2) ҒЖБССҚК ұсынған рецензияланатын шетелдік немесе отандық басылымда 1 (бір) мақала жарық көрді.
Зерттеу тобы мүшелерінің аты-жөні, идентификаторлары (Scopus Author ID, Researcher ID, ORCID, бар болса) және сәйкес профильдерге сілтемелер	1. Акимбекова Гульзира Шардарбековна. Scopus Author ID: 60366057800. Researcher ID: IUH-5668-2023. ORCID ID: 0000-0002-9204-1218. https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=60366057800&origin=resultslist https://www.webofscience.com/wos/author/record/46625259 https://orcid.org/0000-0002-9204-1218 2. Байелі Әсел Жарылқасынқызы. Scopus Author ID: 60352631500. Researcher ID: EKP-5015-2022. ORCID ID: 0000-0001-5962-7818. https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=60352631500&origin=resultslist https://www.webofscience.com/wos/author/record/19035408 https://orcid.org/0000-0001-5962-7818 3. Мамынова Бағдан Қатайқызы. Scopus Author ID: 56176636300. Researcher ID: LNN-1790-2024. ORCID ID: 0000-0002-9354-233X. https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56176636300 https://www.webofscience.com/wos/author/record/64079892 https://orcid.org/0000-0002-9354-233X 4. Ахмет Ақбөпе Нұрқадырқызы. Scopus Author ID: 59680140400. Researcher ID: OYW-6226-2025. ORCID ID: 0000-0001-6403-657X. https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59680140400 https://www.webofscience.com/wos/author/record/85864021 https://orcid.org/0000-0001-6403-657X 5. Ебелекбаева Әйгерім Қайратқызы. ORCID ID: 0000-0001-7831-098X. https://orcid.org/0000-0001-7831-098X

Қолдану	Зерттеу жұмысының нәтижелері тіл білімі мен эколингвистика, қолданбалы және әлеуметтік лингвистика, сондай-ақ мәдениетаралық коммуникация салаларында тиімді пайдалануға бағытталған. Жоба материалдары қала тілінің экологиялық жағдайын талдау, урбанизация үдерісіндегі тілдік бейімделу мен жаңару тетіктерін сипаттау, көптілді қалалық коммуникацияның ерекшеліктерін анықтау сияқты ғылыми және практикалық міндеттерді шешуге қолданылады. Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері тіл мәдениетін дамыту мен тіл саясатын іске асыруда, қазақ тілінің қалалық ортадағы қызметін жандандыруға бағытталған жобаларда қолдануға мүмкіндік береді.
Нақты аналогтармен салыстырғанда басымдығы	Жоба қала тіліндегі белсенді тілдік үдерістерді анықтап, олардың эколингвистикалық әсерін талдау арқылы тілдің дамуына ықпал ететін нақты ғылыми деректер ұсынады. Алынған нәтижелер урбанизация жағдайындағы тілдік трансформацияларды жүйелеуге, әдеби тіл нормаларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Жоба қорытындысы коммуникация мәдениетін дамытуға және қала тілін байытуға бағытталған практикалық ұсыныстар әзірлеуге негіз болады.
Жарияланымдар тізімі (URL, DOI көрсетілген)	1. Kegenbekova A., Zhubay O., Akimbekova G., Akhmet A., Kenges B., Baieli A. The Specifics of Terminologization of Parts of Speech in Kazakh and English, Including in the Context of the Language of the City: A Comparative Analysis // Espacio Tiempo Y Educacion, 2025, 12(2), P. 217-235. DOI: 10.14516/ete.12210 https://www.scopus.com/pages/publications/105028617758?origin=resultslist 2. Ебелекбаева Ә., Акимбекова Г., Садыр Г. (2025). Тілдегі белсенді үдерістер: қостілді қоғамда тіл мәдениетін қалыптастырудағы код ауыстырудың рөлі // ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы, 2025, 200(4), 20-35 бб. https://doi.org/10.26577/EJPh202520042 https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/5055/3161 3. Акимбекова Г.Ш., Кеңес Б.Е., Ахмет А.Н. Қала тілі және қала тілі тәжірибесі: Scopus базасы бойынша 1957-2025 жылдар аралығындағы мақалаларға шолу // А. Байтұрсынұлы оқулары – 2025. Көрнекті түрколог Немат Келімбетов мұрасын зерттеуге арналған «Көне түркі жазба мұралары және тіл тарихы мәселелері» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2025. – 68-75 бб.
Патент туралы ақпарат	жоқ